

FLAGA

BIULETYN POLSKIEGO TOWARZYSTWA WEKSYLOLOGICZNEGO

- **Główce z orłem – zwieńczenie chorągwi i sztandarów Wojska Polskiego. Geneza i typologia**
- **In Memoriam: Whitney Smith**
- **Zebranie na Zamku Królewskim w Warszawie**

Od Redakcji

W dwunastym numerze biuletynu prezentujemy artykuł Jarosława Pycha kustosa weksyliów Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie „Głowice z orłem – zwieńczenie chorągwi i sztandarów Wojska Polskiego. Geneza i typologia”. Autor przedstawia historię i zmiany wizerunku orła na głowicach sztandarów wojskowych od XVII w. do chwili obecnej. Tekst jest bogato ilustrowany zdjęciami ze zbiorów Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie. Wspominamy zmarłego w listopadzie ubiegłego roku ojca światowej weksylogii Whitney’a Smitha. Przedstawiamy również krótką relację z Walnego Zebrania PTW na Zamku Królewskim w Warszawie.

Polskie Towarzystwo Weksylogiczne jest już na Facebooku: <https://www.facebook.com/PolskieTowarzystwoWeksylogiczne/?fref=ts> Profil bardzo aktywnie prowadzi kol. Marek Kwiecień. Zachęcamy do śledzenia aktywności PTW na FB.

Zapraszamy do lektury bieżącego numeru.

In the 12th issue of the bulletin we present an article by Jaroslaw Pych curator of the Polish Army Museum’s vexills in Warsaw. “Heads with eagles - a copestone of regiments and banners. Origins and topology.” The author describes the history and changes in the appearance of the eagle on the heads of military banners since XVII until now. The text is overflowing with photos from the Polish Army Museum’s collection. We reminisce about recently deceased father of vexillology - Whitney Smith. We also present a short report from our association’s assembly in the Royal Castle in Warsaw.

Polish Vexillological Society is on Facebook: <https://www.facebook.com/PolskieTowarzystwoWeksylogiczne/?fref=ts> The fan page is actively ran by Marek Kwicien. We highly encourage you to follow PVA’s activity on FB.

We wish you a nice reading.

Krzysztof Jasieński

Na pierwszej stronie biuletynu Zofia Wisznicka-Kleczyńska z głowicą sztandaru Polskich Sił Powietrznych na Zachodzie. Artystka malarka, absolwentka Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. W 1941 roku skarbnik w inspektoracie PSP. Autorka projektu i modelu tej głowicy. Odlew wykonano, ze złotych i srebrnych kosztowności zebranych wśród lotników polskich przebywających wówczas w Wielkiej Brytanii, przez londyńską firmę Spink. Zdjęcie ze zbiorów IPMS.

Na ostatniej stronie biuletynu ceramiczna płaskorzeźba przedstawiająca głowicę sztandaru wojskowego (do zawieszenia na ścianie). Autor i data wykonania nieznane. Eksponat ze zbiorów Krzysztofa Jasieńskiego.

FLAGA
Biuletyn Polskiego
Towarzystwa
Weksylogicznego
ISSN 1509-2429
Numer 12(36) -
styczeń - marzec 2017
Ukazuje się od
stycznia 1999 r.

Redaktor i wydawca
Krzysztof Jasieński
Tłumaczenie tekstów
Karolina Jasieńska

Adres redakcji
ul. Gromadzka 4/23
15-769 Białystok
tel. +48 606 404 672
fax +48 85 878 95 56
biuro@weksylogia.pl

Polskie Towarzystwo
Weksylogiczne
ul. Raclawicka 103
02-634 Warszawa
tel. +48 22 844 41 58

Zarząd Główny PTW
Krzysztof Jasieński
Prezes
Andrzej Bełtowski
Wiceprezes
Marek Kwiecień
Wiceprezes
Krzysztof Wyrzykowski
Sekretarz Generalny
Alfred Znamierowski
Skarbnik

Redakcja nie ponosi
odpowiedzialności za opinie
autorów zawarte w tekstach.
Wszelkie prawa zastrzeżone,
przedruk i kopiowanie
fragmentów lub całości
jedynie za zgodą wydawcy.

GŁOWICE Z ORŁEM – ZWIEŃCZENIE CHORĄGWI I SZTANDARÓW WOJSKA POLSKIEGO. GENEZA I TYPOLOGIA.

Orzeł na płatach chorągwi wojskowych pojawił się już u zarania państwowości polskiej. Drzewca tych znaków przez kilka następnych stuleci zdobyły jedynie stalowe groty na podobieństwo włóczni i kopii bojowych, które zresztą bardzo często pełniły rolę takiego właśnie drzewca chorągwanego. W XVI w. te proste, pozbawione jakiegokolwiek symboliki groty przybierały zaczęły formy bardziej ozdobne. Pojawiły się rozbudowane, płaskie, liściaste zwieńczenia, na których można już było umieszczać monogramy bądź figury heraldyczne. Z czasem obok tych płaskich ale pełnych grotów zaczęto stosować ażurowe, delikatniejsze, jeszcze bardziej ozdobne, pozwalające eksponować wspomnianą symbolikę wewnątrz obramienia. To właśnie w takim ażurowym grocie po raz pierwszy pojawił się orzeł, jako część głowicy polskich chorągwi wojskowych, gdzie około połowy XVII. Pełnoplastyczne, trójwymiarowe orły wieńczące głowice sztandarów pojawiły się w wojsku polskim wzorem francuskim wraz z nastaniem epoki napoleońskiej. Forma takiej głowicy, z orłem siedzącym na płaskiej tablicy, prostopadłościennym cokoliku lub kuli dominuje w polskiej symbolice wojskowej co najmniej od początku XX w.

Najstarsza znana głowica z wyobrażeniem orła pochodzi prawdopodobnie z poł. XVII w. (il. 1), ma kształt ażurowego, liściastego grotu z tuleją wielościanową (wys. 20 cm, szer. 10 cm). Orzeł umieszczony wewnątrz grotu ma rozpostarte na boki skrzydła, koronę na głowie, łapami i ogonem wspiera się na dolnej części obramienia grotu. Sam orzeł jak i grot z tuleją są nieco prymitywne w wykonaniu. W całości zrobione ze stali.

1. Głowica z wyobrażeniem orła, poł. XVII w.

Przez niemal cały XVIII w. orzeł na głowicach chorągwi nie pojawia się, ustępując miejsca rozbudowanym monogramom królewskim wpisanym wewnątrz grotów. Dopiero w latach osiemdziesiątych XVIII w. pojawia się na głowicach chorągwi gwardii pieszej koronnej i chorągwi regimentowych piechoty (il. 2). Ukoronowany orzeł o uniesionych do góry skrzydłach trzymający w łapach berło i miecz umieszczony został wewnątrz ażurowego grotu o płynnych, późno rokokowych kształtach osadzonego na ozdobnym guzie z przewężeniem przechodzącym dołem w tuleję (dł. z tuleją 35 cm).

2. Głowica chorągwi gwardii pieszej koronnej i chorągwi regimentowych piechoty, lata osiemdziesiąte XVIII w.

Utrata przez Rzeczypospolitą niepodległości w końcu XVIII w. i związanie nadziei na jej odzyskanie z Napoleonem Bonaparte przynosi wzorem francuskim odmienny sposób eksponowania orła na głowicy. Na sztandarach Wojsk Księstwa Warszawskiego podobnie jak na francuskich sztandarach orzeł jest pełnoplastyczny, okazałych rozmiarów o uniesionych skrzydłach, umieszczony jednak nie na prostopadłościennym podstawie jak w wojskach francuskich ale na tablicy (il. 3). Orzeł o uniesionych do góry skrzydłach wykonany był najczęściej z blachy posrebrzanej z koroną złożoną. Tablica z blachy żelaznej malowanej na czarno. Obramienie z blachy złożonej. Na tablicy umieszczono napis złożony - najczęściej „WOYSKO POLSKIE” i nazwa pułku. Głowice różnią się od siebie kształtem orła, tablicy i sposobem rozmieszczenia napisów, a także wymiarami (typowa głowica – wys. orła 23 cm, szer. 20,5 cm, wys. tablicy 8,6 cm, szer. 22,6 cm, grubość 1,5 - 1,7 cm). Głowica

sztandaru 1 pułku strzelców konnych ma znacznie większego orła o rozpostartych na boki skrzydłach (orzeł wys. 42 cm, szer. 55 cm, tablica szer. 27,5 cm, wys. 8,8 cm).

3. Głowice sztandarów Wojsk Księstwa Warszawskiego (pierwsza – głowica typowa, druga – 3 pułku piechoty, trzecia – 1 pułku piechoty).

Przy niewielkich rozmiarach płatów sztandarów, lub zastąpieniu ich tylko wstęgą zawiązaną w kokardę taka głowica stała się elementem dominującym i w związku z tym cały sztandar zaczęto wówczas określać mianem orła pułkowego. Dla podkreślenia tradycji Wojska Polskiego nazwa ta ciągle używana jest w pozaregulaminowej terminologii.

Upadek Napoleona a co za tym idzie Księstwa Warszawskiego i powstanie nowego tworu państwowego – Królestwa Polskiego, zależnego całkowicie od Rosji spowodowało konieczność wymiany chorągwi dla piechoty i sztandarów dla kawalerii na nowe wzory oparte na symbolice rosyjskiej. Głowice podobnie jak rosyjskich chorągwi dla piechoty miały kształt ażurowego, lancetowego grotu z tuleją kanelowaną (wys. z tuleją 29,5 cm, wys. grotu 16,5 cm, szerokość grotu 8,6 cm) i nieco bardziej fantazyjnego nieznacznie mniejszego dla kawalerii. W obu przypadkach wewnątrz umieszczony był ukoronowany orzeł polski o uniesionych do góry skrzydłach. Nad nim znajdowała się dodatkowo korona wkomponowana w szpic grotu oparta na łukowo wygiętej taśmie (il. 4). Grot i tuleja odlewane były z mosiądzu, orzeł i korona osobno wykonane, orzeł srebrzony.

4. Głowice z czasów Królestwa Polskiego (1815-1830). Pierwsza z chorągwi pułków piechoty. Druga ze sztandarów kawalerii.

Po detronizacji cara Mikołaja I z tronu polskiego (styczeń 1831 r.) w wyniku wybuchu powstania listopadowego tzw. stare formacje wojskowe otrzymać miały nowe sztandary o symbolice znacznie odbiegającej od dotychczas używanych, kojarzących się powstańcom zbyt mocno z dominacją rosyjską. Głowice tych sztandarów nawiązywały formą wprost do orłów pułkowych z czasów Księstwa

Warszawskiego. Wyciągnięto po prostu jeden z orłów przechowywanych w Arsenale Warszawskim i skopiowano go. (il. 5). Sztandary te nigdy nie zostały wręczone wojsku, gdyż obawiano się, że w starciach z armią rosyjską żołnierz polski nie dotrzyma pola i utraci swoje sztandary.

5. Głowice sztandarów tzw. starych formacji z Powstania Listopadowego (1830-1831).

Sztandary dla nowych formacji, tworzonych już podczas walk w 1831 r. charakteryzowały się dużą różnorodnością płatów jak i głowic. Elementem dominującym głowicy pozostaje jednak orzeł. (il. 6). Głowica sztandaru 19 pułku piechoty składała się z orła płaskiego, dwustronnego umieszczonego na kuli z tuleją (orzeł zaginął podczas drugiej wojny). Głowica sztandaru strzelców celnych województw krakowskiego i sandomierskiego to płaski, cynowy orzeł (wys. 15 cm, szer. 9,9 cm) umieszczony na drewnianej tabliczce (wys. 6,3 cm, szer. 13,6 cm, gru-

bości 3 cm) z napisem czarnym olejno na jednej stronie „Strzelcy Celne”, na drugiej „Wojsko Polskie”. Do oddziału powstańczego z terenów Litwy należała prawdopodobnie uszkodzona głowica z tuleją przedstawiająca tłoczonego z blachy orła ukoronowanego, z regalami w łapach i herbem Pogoń na piersi na obu stronach (wys. orła 28,5 cm, szer. 22,5 cm).

6. Głowice sztandarów nowych formacji z czasów Powstania Listopadowego (pierwsza – 19 pułku piechoty, druga – Strzelców Celnych województw krakowskiego i sandomierskiego, trzecia – oddziału powstańczego z terenu Litwy).

Bardzo ciekawa jest głowica do proporca w typie labarum 1 pułku gwardii narodowej warszawskiej (il. 7). Pokażnych rozmiarów orzeł pełnoplastyczny (wys. 22,5 cm, szer. 27 cm), ukoronowany o uniesionych do góry skrzydłach lekko rozchylonych na boki siedzi na podstawie prostopadłościennnej (wys. 8,5 cm, szer. 22,2 cm, grubość 7 cm) z tuleją. Na ścianie licowej podstawy napis „GWARDYA/NARODOWA”, na ścianie tylnej „PUŁK 1szy” Orzeł lany z brązu, srebrzony. Podstawa z brązu srebrzonego i złotanego.

7. Głowica proporca 1 pułku gwardii narodowej warszawskiej.

Po upadku powstania listopadowego aż do początku XX w. sztandary sporadycznie wieńczy głowica z orłem. Właściwie znane są tylko dwa takie przedmioty (il. 8) - jeden z czasów Wiosny Ludów z terenu walk w Poznańskim, drugi z czasów Wielkiej Emigracji po powstaniu listopadowym. Głowica od chorągwi

oddziału walczącego pod Miłosławiem to pełnoplastyczny, mosiężny orzeł bez korony, o uniesionych do góry skrzydłach siedzący na tulei z cylindryczną podstawą. (wys. całkowita 21 cm, szer. 20,5 cm). Głowica sztandaru Towarzystwa Demokratycznego w Paryżu, które powstało w środowisku emigrantów przybyłych do Francji po upadku powstania listopadowego, choć nie wojskowa, to stanowiła prawdopodobnie pierwowzór dla głowic sztandarów odrodzonego po I wojnie Wojska Polskiego. Pełnoplastyczny orzeł bez korony o uniesionych do góry skrzydłach (wys. 16,5 cm, szer. 16 cm) siedzi na podstawie – cokole prostopadłościennym (wys. 7 cm, grubość 5,4 cm, szer. 12 cm) o wydatnej górnej ścianie. Na ścianie licowej dwa wieńce laurowe trzymane w szponach orła. Całość rzeźbiona z drewna.

8. Głowice sztandarów z lat 1832-1848 (pierwsza – oddziału walczącego pod Miłosławiem w Poznańskim w czasie Wiosny Ludów, druga – Towarzystwa Demokratycznego w Paryżu z 1832 r.).

Wybuch I wojny światowej otworzył drogę do niepodległości Polski. Polskie formacje wojskowe powstawały w tym czasie we Francji, Włoszech, na terenie Ameryki Północnej, w Rosji ale także u boku monarchii habsburskiej. Większość z tych oddziałów starała się o posiadanie własnego sztandaru. Sztandary fundowane w warunkach wojennych przez polskich patriotów rozproszonych po całym świecie łączyła jedna wspólna cecha – elementem dominującym ich symboliki był orzeł polski umieszczony nie tylko na płacie ale także o ile pozwalały możliwości fundatorów na głowicy. Wśród tych głowic wyróżnić można kilka podstawowych typów – ażurowy grot z orłem, pełnoplastyczny orzeł na kuli, orzeł na tablicy, orzeł pełnoplastyczny na cokole prostopadłościennym oraz kilka głowic nie mieszczących się w żadnej z tych grup.

Do pierwszej grupy zaliczyć możemy głowice sztandarów Pułku Szkolnego Strzelców Pieszych i Pułku 5 Strzelców Pieszych Armii gen. Hallera tworzonej we Francji (il. 9). Mosiężna głowica sztandaru Pułku Szkolnego ma kształt grota (wys. 22,3 cm, szer. 10,7 cm) ażurowego, liściastego osadzonego na wydatnym kulistym guzie z tuleją. Orzeł umieszczony wewnątrz grota jest płaski dwustronny, z koroną na głowie. Głowica 5 Pułku Strzelców Pieszych mosiężna, w formie liściastego, ażurowego grota (wys. 22,5 cm, szer. 12 cm) z orłem płaskim w typie orłów hallerowskich posiada dodatkowo wizerunek francuskiej trąbki strzeleckiej z wpisaną cyfrą „5” na jednej stronie i napisem „WP” (Wojsko Polskie) na drugiej stronie.

9. Głowice sztandarów polskich formacji wojskowych – I wojna światowa, Armia Ben. Hallera, Francja (pierwsza – Pułk Szkolny Strzelców Pieszych, druga – 5 Pułk Strzelców Pieszych (rysunek dokumentacyjny i fotografia).

Do drugiej grupy należy kilka głowic różniących się kształtem orła umieszczonego na kuli (il. 10). Głowica III Brygady Legionów ma kształt dynamicznego orła zrywającego się do lotu, o rozpostartych w bok, lekko opuszczonych do dołu skrzydłach, a głowica sztandaru 4 Pułku Piechoty tejże Brygady to mosiężny, srebrzony orzeł bez korony, o szeroko rozpostartych na boki skrzydłach. Dość charakterystyczne w tej grupie są dwie głowice sztandarów fundowanych przez organizacje polskie działające w USA dla oddziału piechoty Armii gen. Hallera i dla 1 Pułku Strzelców im. Tadeusza Kościuszki V Dywizji Syberyjskiej. Wykorzystano tu po prostu typowe głowice sztandarów i flag amerykańskich - orzeł bez korony o rozpostartych na boki, opuszczonych w dół skrzydłach siedzący na niewielkiej kuli.

10. Głowice sztandarów polskich formacji wojskowych – I wojna światowa (pierwsza – III Brygady Legionów, druga – 4 pułku piechoty III Brygady Legionów, trzecia – oddziału piechoty Armii gen. Hallera, czwarta – 1 Pułku Strzelców V Dywizji Syberyjskiej).

Do trzeciej grupy należy głowica umieszczona na drzewcu noszonym przed oddziałami Armii Generała Hallera, tworzonymi na terenie Francji. (il. 11). Głowica ta swoją formą wyraźnie nawiązuje do orłów pułkowych z czasów Księstwa Warszawskiego. Pokażnych rozmiarów pełnoplastyczny orzeł z koroną na głowie i uniesionymi do góry skrzydłami (wys. 22 cm, szer. 19 cm) siedzi na tablicy (wys. 7,7 cm, szer. 17 cm) z napisem „WOJSKO POLSKIE” na stronie licowej i datą „MLCCCCXIX” na odwrocie.

11. Głowica noszona na drzewcu przez oddziałami Armii gen. Hallera.

Czwartą grupę reprezentuje głowica sztandaru 3 Pułku Piechoty II Brygady Legionów (il. 12). Jest to orzeł projektu artysty Jana Skotnickiego z Zakopanego, nieco przyciężki w swojej stylistyce, siedzący z uniesionymi do góry skrzydłami na cokole prostokątnym z napisem „3 PP” (Pułk Piechoty) na ścianie licowej i datą „1914” na ścianie tylnej.

12. Głowica sztandaru 3 Pułku Piechoty II Brygady Legionów.

Ostatnią grupę stanowią dwie nietypowe głowice wykorzystujące oprócz orła motyw wieńca laurowego (il. 13). Drewniana głowica (wys. 29 cm) sztandaru Związku Polaków w Dorpacie to płaski orzeł z koroną na głowie, o uniesionych do góry skrzydłach siedzący na wieńcu laurowym przewiązanym u dołu wstęgą, a głowica sztandaru 10 Pułku Strzelców Pieszych III Dywizji I Korpusu Polskiego wykonana z metalu to płaski orzeł o opuszczonych w dół skrzydłach umieszczony wewnątrz wieńca laurowego zamocowanego na tabliczce – cokole z napisami fundacyjnymi.

13. Głowica Związku Wojskowych Polaków w Dorpacie – pierwsza, 10 Pułku Strzelców Pieszych III Dywizji I Korpusu Polskiego – druga.

W odrodzonym po 1918 r. Wojsku Polskim ujednolicono wzory sztandarów przepisami z 1919 i 1927 r., przyjmując wzór głowicy przedstawiającej orła w koronie zamkniętej o uniesionych do góry skrzydłach, siedzącego na podstawie – prostopadłościennym cokole z numerem pułku na ścianie licowej (il. 14). Do połowy lat dwudziestych dominował typ głowicy z dużym dynamicznym orłem (wys. 24 cm, szer. 20 cm) i stosunkowo niskim cokolem o bardzo wydatnej ścianie górnej (dł. 10 cm, szer. 5 cm, wys. 5 cm). W latach późniejszych zmieniono proporcje elementów głowicy. Orzeł jest już mniejszy, bardziej statyczny (wys. 18 cm, szer. 16 cm.) a podstawa proporcjonalnie wyższa o mniej wydatnej ścianie górnej (wys. 5 cm, szer. 4,8 cm, dł. 8,8 cm).

14. Głowice sztandarów z lat 1919-1939 (pierwsza – wersja wczesna, druga – wersja typowa wg wzoru 1927).

Oprócz tych dwóch podstawowych odmian pojawia się też kilka innych różniących się kształtem orła, prostopadłościenną podstawą, wymiarami i proporcjami (il. 15).

15. Głowice sztandarów z lat 1919-1939 – różne wersje orła na cokole skrzynkowym.

W czasie II wojny światowej sztandary Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie nawiązywały wyglądem i symboliką do sztandarów przedwojennych. Inaczej było w przypadku oddziałów powstających od 1943 r. na terenie Związku Radzieckiego i na ziemiach polskich. Dla kilku dywizji formowanych w ZSRR opracowano nowy wzór orła wojskowego bez korony, znacznie odbiegający od dotychczasowej tradycji. Orzeł ten nazywany pogardliwie przez żołnierzy „kuricą” (czyli kurą) znalazł się nie tylko na czapkach żołnierskich ale także na płatach i głowicach sztandarów (il. 16), gdzie osadzony został na prostopadłościenną podstawę z wygrawerowaną nazwą dywizji na ścianie licowej. Orzeł był płaski tłoczony z blachy (wys. 15 cm, szer. 20 cm) a podstawa dość niska i mocno wydłużona (wys. 5 cm, dł. 17,4 cm, szer. 5 cm).

16. Głowica sztandaru 1 Dywizji Piechoty, z orłem tzw. „kuricą” wykonana w ZSRR w 1943 r.

Orły takie zdjęte z czapek wojskowych i wkomponowane w ażurowe groty stały się częścią głowic sztandarów 36 Łużyckiego Pułku Piechoty i 5 Pomorskiej Brygady Artylerii. (il. 17) W tym ostatnim przypadku osiągnięto niezamierzony efekt orła dwugłowego poprzez nałożenie na siebie dwóch orzełków.

17. Głowice sztandarów z lat 1944-1945 z wkomponowanym orłem z czapek żołnierskich (pierwszy – 36 Łużyckiego Pułku Piechoty, drugi – 5 Pomorskiej Brygady Artylerii).

Wśród sztandarów fundowanych już na terenach polskich starano się nie eksponować nielu-

bianego orła zastępując go różnymi typami głowic nawiązujących swobodnie do głowicy sztandarów przedwojennych czyli orła siedzącego na cokole prostopadłościennym bądź też wykorzystującymi motyw orła płaskiego osadzonego na cokole prostopadłościennym lub innej podstawie (il. 18). Do tego pierwszego typu należy m.in. głowica sztandaru 5 Saskiej Dywizji Piechoty, a drugą formę odnaleźć można na sztandarze 10 Pułku Piechoty (paski orzeł na cokole prostopadłościennym), 14 Sudeckiej Brygady Artylerii Przeciwpancernej (orzeł zbliżony kształtem do orła z herbu państwowego na płaskiej podstawie). Zdarzały się też nietypowe, zaskakujące realizacje jak chociażby głowica sztandaru 7 Łużyckiej Dywizji Piechoty (orzeł z przedwojennej głowicy umieszczony wtórnie na kuli), czy głowica 1 Warszawskiej Brygady Inżynierjno-Saperskiej (niewielki orzeł w locie umieszczony na podstawie w kształcie litery „T”).

18. Różne typy głowic sztandarów z lat 1944-1945 (pierwsza – 5 Saskiej Dywizji Piechoty, druga – 10 Pułku Piechoty, trzecia – 14 Sudeckiej Brygady Artylerii Przeciwpancernej, czwarta – 7 Łużyckiej Dywizji Piechoty, piąta – I Warszawskiej Brygady Inżynierjno-Saperskiej).

Po zakończeniu działań wojennych starano się ujednolicić wygląd sztandarów wojskowych i głowic sztandarowych (il. 19) wprowadzając najpierw wzór oparty ściśle na przedwojennym, z nieco innym orłem na głowicy, potem wprowadzając sztandar wz. 1946 z niezwykle ciekawą głowicą w stylu późnego art. deco, gdzie mocno przestylizowane, uniesione wysoko do góry skrzydła orła kojarzyć się miały ze skrzydłami husarskim; wreszcie w 1955 r. pojawia się całkowicie nowy wzór sztandaru, który przetrwa aż do zmiany ustroju po 1989 r. W tym przypadku płaskiego orła identycznego jak w oficjalnym herbie osadzono na niewielkim cokoliku prostopadłościennym o wydatnych krawędziach górnych i dolnych.

19. Głowice sztandarów z lat 1945-1990 (pierwsza – głowica sztandaru wz. 1945, druga - głowica sztandaru wz. 1946, trzecia – głowica sztandaru wz. 1955).

Obecnie Wojsko Polskie powróciło do przedwojennego wzoru sztandaru i tradycyjnej głowicy w postaci orła z koroną na głowie i uniesionymi do góry skrzydłami siedzącego na prostopadłościennym cokole z numerem pułku na przedniej ścianie (il. 20). Zgodnie z obowiązującym ceremoniałem wojskowym wewnątrz cokołu umieszcza się zminiaturyzowane kopie aktu nadania i aktu wręczenia sztandaru.

20. Głowica sztandaru wz. 1993.

Zaprezentowany przegląd różnych typów głowic z orłem nie wyczerpuje tematu. Jest to raczej wybór najbardziej charakterystycznych, najciekawszych bądź też najpowszechniej używanych w Wojsku Polskim. Pomiędzy tu z konieczności wiele odmian głowic sztandarów wojskowych. Nie wspominałem o głowicach sztandarów organizacji kombatanckich i paramilitarnych a także oddziałów partyzanckich z czasów II wojny światowej. Mam jednak nadzieję, że dokonany wybór pozwolił przybliżyć szerszemu gronu weksylogologów ten jakże typowy dla Wojska Polskiego element symboliki sztandarów.

Jarosław Pych

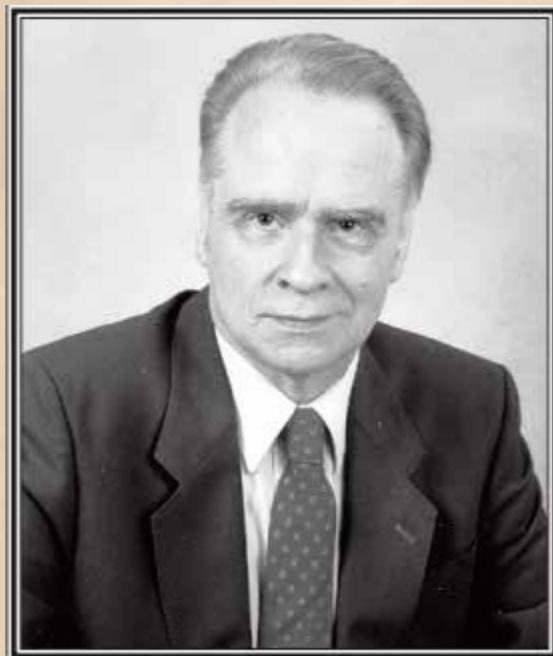
SUMMARY

Since the beginning of the Polish statehood, eagles would appear on military regiments. Over the next few centuries, their poles were embellished only with spearheads resembling spears, which often played a role of the said regiment pole. In XVI those simple, deprived of any kind of symbolism spearheads started gaining more ornaments. Complex, flat, leafy copestones appeared, on which it was possible to place monograms or heraldic figures. With time, next to those flat but full spearheads appeared open-work, delicate, even more embellished ones, allowing to express said symbolism within the framing. That is exactly where the first eagle appeared as a part of the Polish military regiment's head, around XVII century. Solid, three-dimensional eagles crowning the banners' heads appeared in the Polish military following the French during the beginning of the Napoleonic era. This form of the head, with an eagle sitting on a flat plate, a rectangular pedestal or a sphere dominates in the Polish military symbolism at least since the beginning of XX.

Głowica sztandarowa 14 Pułku Ułanów Jazłowieckich na znaczku wydanym przez niezależną Pocztę Pomorze w 1990 r. (ze zbiorów Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego „Sowiniec”).

In Memoriam: Whitney Smith¹

Whitney Smith Jr. z Winchester w stanie Massachusetts, wybitny uczyony w dziedzinie historii, symboliki i znaczenia flag, zmarł 17 listopada 2016 roku.

Urodził się w Arlington w stanie Massachusetts 26 lutego 1940 roku. Zaczął interesować się flagami w wieku 5 lat i otrzymywał nieustanne wsparcie od rodziców Whitney'a Seniora i Mildred G. Smith. Zaczął kolekcjonować artykuły z gazet, publikacje związane z flagami, jak i same flagi. Jako jedenastolatek rozpoczął swoje profesjonalne badania poprzez korespondowanie z rządem Grenlandii z zapytaniem dlaczego taka duża wyspa nie posiada własnej flagi. Dzisiaj jego kolekcja, składa się dwustu pięćdziesięciu tysięcy dokumentów, dziesiątek tysięcy książek, broszur, rycin, plików elektronicznych i artefaktów związanych z flagami, jest największa na świecie.

W wieku czternastu lat Smith i jego najbliżsi przyjaciele utworzyli stowarzyszenie - Quinque Quæsitores („Pięciu Poszukiwaczy”) – „W celu tworzenia indywidualnych opinii, tworzenia wspólnot osób o tych samych zainteresowaniach, rozwijania zainteresowań na wszystkich obszarach edukacji, bycia na bieżąco z wydarzeniami, wspólnej pracy w celu rozwiązywania naszych problemów i zdobywania doświadczeń w życiu wspólnotowym oraz zarządzaniu organizacyjnym”. Organizacja miała bardzo duży wpływ na członków, którzy utrzymywali kontakt od 1955 roku.

Jako dorosły Smith stworzył wiele instytucji, które umożliwiły rozwój światowej wspólnoty flagoznawców. W wieku siedemnastu lat stworzył wyraz opisujący naukę o flagach – weksylogologia. Jako dwudziestojednolatek ze swoim kolegą Gerhardem Grahlem w 1961 roku rozpoczął

wydawanie „The Flag Bulletin”, pierwszy na świecie periodyk o flagach. Smith jest autorem 27 książek o weksylogologii.

W 1965 roku Smith wraz z holenderskim przyjacielem zorganizowali Pierwszy Międzynarodowy Kongres Weksylogiczny w Muiderbergu (Holandia). Od tego spotkania wspierał utworzenie FIAV-u (Fédération Internationale des Associations Vexillologiques; International Federation of Vexillological Associations; Międzynarodowa Federacja Towarzystw Weksylogicznych) w 1969 roku, która inicjowała kongresy weksylogiczne, odbywające się co dwa lata i ułatwiała kontakty między weksylogologami z całego świata. Od 1969 do 1991 roku był Sekretarzem Generalnym FIAV.

The North American Vexillological Association składające się z weksylogologów z USA i Kanady zostało utworzone w 1967 roku przez Smitha, który był jego Prezesem w 1977 roku. Był również odpowiedzialny za założenie The Flag Heritage Foundation w 1971 roku i wspomagał tworzenie towarzystw weksylogicznych w innych krajach.

Jego propagowanie weksylogologii polegało na udzielaniu wywiadów w radiu, telewizji, wielu gazetach i czasopismach (The Boston Globe, The Christian Science Monitor, The New York Times, The New Yorker, People, Smithsonian Magazine, Time, The Times (London), USA Today oraz w Jego lokalnych gazetach The Lexington Minuteman and The Winchester Star).

Po ukończeniu Harvadu z wyróżnieniem w 1961 roku, otrzymał stypendium National Defense Education Act, dzięki któremu uzyskał tytuł magistra i doktora politologii Uniwersytetu w Bostonie. Był wykładowcą i asystentem profesora na tej uczelni w latach 1964-1970. Następnie był dyrektorem The Flag Research Center w Winchester, Massachusetts, który utworzył w 1964 roku. Był konsultantem w temacie flag dla wielu instytucji rządowych, organizacji społecznych i przedsiębiorstw. Autoryzował informacje dla wydawnictw encyklopedycznych, innych wydawców i producentów flag.

Smith udzielił wielu wykładów, napisał kilkaset artykułów do publikacji i wyceniał również wartość historycznych flag. W trakcie swoich badań odwiedził prawie wszystkie stany USA i ponad 50 krajów na świecie. W trakcie swojej pracy stworzył profesjonalne słownictwo i normy wzornictwa przy tworzeniu flag na całym świecie, uwzględniając „vexillography” (projektowanie flag) i “civil ensign” (flagi używane przez prywatne jednostki pływające).

Jego książka z 1975 roku “Flags Through the Ages and Across the World” została uznana za najlepszą publikację o flagach. Inne jego książki to: The Bibliography of Flags of Foreign Nations (1965), The Flag Book of the United States (1970), Flags and Arms Across the World (1980), Current National Flags (1987), Flag Lore of All Nations (2001), World Book's Encyclopedia of Flags (2005) oraz The American Flag: Two Centuries of Concord and Conflict (z Howardem M. Madausem, 2006). Sprzedano ponad trzysta tysięcy egzemplarzy Jego publikacji. Wiele

artykułów Smitha znajduje się w encyklopediach, między innymi w Encyclopedia of Nationalism z 2000 roku.

Zaprojektował również wiele flag - jedną z nich jest flaga państwowa Gujany, którą zaprojektował kiedy miał tylko 20 lat. Został uznany jako honorowy członek FIAV-u, NAVA i The Flag Institute (Wielka Brytania). Między wieloma innymi nagrodami, które otrzymał The National Independent Flag Dealers Association dało mu nagrodę George Washington Award za wybitne osiągnięcia.

W 2013 roku Jego życiowy cel spełnił się poprzez umieszczenie Jego zbiorów w akademickiej instytucji badawczej. Zbiór Whitney Smith'a jest teraz częścią The Dolph Briscoe Center for American History na Uniwersytecie Tekszańskim w Austin. Wyjątkowa w swoim rozmiarze i zasięgu, Jego kolekcja jest dostępna dla badaczy w celu kontynuacji badań nad flagami. Po przeniesieniu kolekcji Smith dalej był dyrektorem The Flag Research Center do śmierci. Zanim wpływ jego pracy zaczął być odczuwalny flagi były uważane przez społeczność naukową i innych jako zwykłe kolorowe hobby – „Kwiatowa granica do ogrodu historii”, jak ujął to pisarz. Kiedy był pytany dlaczego powinny być traktowane z większą powagą, standardowa odpowiedź Smitha brzmiała „Ludzie zabijają dla flag. Ludzie umierają dla flag. Jest to nasz obowiązek próbować zrozumieć jak kawałek materiału może być wcieleniem takiej siły”.

Zebranie na Zamku Królewskim w Warszawie

Po wieloletniej przerwie w dniu 26 listopada 2016 roku na Zamku Królewskim w Warszawie odbyło się Walne Zebranie członków Polskiego Towarzystwa Weksylogicznego. Na początku Prezes Andrzej Bełowski przywitał wszystkich zebranych i zaproponował porządek obrad, który został przyjęty. Na Przewodniczącego Zebrania wybrano w głosowaniu jawnym Krzysztofa Jasińskiego. Sekretarzem zebrania została Anna Paluszczak. Do Komisji Skrutacyjnej wybrano Grzegorza Trafalskiego i Jana Krześniaka.

Obrady Polskiego Towarzystwa Weksylogicznego. Fot. Krzysztof Jasiński

¹ Tekst zaczerpnięty z The Flag Bulletin Nr 234, Listopad 2016, <https://perma.cc/9CRH-WVZ8>

Prezes Andrzej Bebłowski złożył sprawozdanie z dotychczasowej działalności PTW. W wyniku jawnego głosowania wybrano nowy Zarząd w składzie:
 Krzysztof Jasieński – prezes
 Andrzej Bebłowski – wiceprezes
 Marek Kwiecień – wiceprezes
 Krzysztof T. Wyrzykowski – sekretarz generalny.
 Do Komisji Rewizyjnej zostali wybrani:
 Krzysztof Braun – przewodniczący
 Jacek Skorupski – sekretarz
 Michał Godlewski – członek Komisji.
 Skarbnikiem został Alfred Znamierowski.

Prawie cały nowy Zarząd PTW. Od lewej stoją: Alfred Znamierowski, Jacek Skorupski, Marek Kwiecień, Krzysztof Jasieński, Andrzej Bebłowski, Krzysztof T. Wyrzykowski i Remigiusz Bocian (przewodniczący poprzedniej Komisji Rewizyjnej). Fot. Krzysztof T. Wyrzykowski

Pamiątkowa fotografia na zakończenie obrad.
 Fot. Krzysztof T. Wyrzykowski

W trakcie dyskusji poruszono wiele ciekawych tematów dotyczących weksylo-logii oraz wyrażono konieczność szerszego rozpropagowania wśród społeczeństwa tej dziedziny nauki.

SZTANDAR W POEZJI I PIEŚNI

Polskie chorągwie i sztandary były nie tylko uwieczniane na obrazach i fotografiach, ale również znalazły się w poezji i pieśniach. Prezentujemy zatem drobny fragment tej twórczości patriotycznej.

Sztandar¹

Za nasz porzecz! druhowie młodzi,
 Niech młody zapał nam służy!
 Niech on nam w walce z życiem przewodzi
 Rozpierzchłtych skupia, zwaśnionych godzi,
 Kotwicą stanie się w burzy!

Niechaj on dla nas jak jutrznia świeci'
 Gołębiem będzie pożaru —
 Pod jego godło niechaj się zleci
 Ta rozproszona drużyna dzieci'
 Co dotąd nie ma sztandaru!

Niech on nad skronią naszą powieje
 Jak orzeł skrzydły srebrnymi!
 W sercach wąpiących zbudzi nadzieję,
 Iskry wykrzesze z lodu i wleje
 W pierś błędnej dziatwy tej ziemi!

Niechaj on garnie co zacne, prawe,
 Niech prawdy strzeże i broni —
 Z nim poczynajmy codzienną sprawę
 Miejmy w nim tarczę, miejmy w nim nawę
 Co nas z rozbicia uchroni.

Nieśmy go górą! — Niech on nam wieści,
 O dawnym duchu ofiary —
 Nieśmy go wiernie w łzach i boleści,
 Lecz go ratujmy z krwi i bezcześci
 Jako Rzymianin swe lary!

W nim czerpmy siłę, on nas podeprze,
 On cel da wszelkim zamiarom —
 Z nim pójdziem w czasy jaśniejsze, lepsze- A głos tysięcy
 eter rozepcze,
 Cześć bijąc takim sztandarom.

Władysław Bełza (1847-1913)

Sztandar

Prawda, prawda, czarnoleski Janie:
 „Serce roście patrząc na te czasy!”
 Tętnem krwi czerwono-chorągwanie
 Zaszumiały nasze miasta jak lasy.

1 Wiersz z tomu „Poezje” Władysława Bełzy z roku 1874.

Jakaż miała się odezwać muza
 Prócz tej jednej - bojowej, piosennej?
 Jakiż kwiat mógł wybuchnąć na gruzach,
 Jeśli nie ten pnącz czerwonopienny?

I dlatego ze stolicą rosną
 I po piętrach jej wspina się kwieciem.
 A ojczyzny mojej wielką wiosnę
 Jako sztandar wznoszę nad stuleciem.

Taki sztandar, że ziemię okryje,
 Taki sztandar, że w wieki ponosi,
 I gdziekolwiek jego drzewce wbiję,
 Tam początek będzie ziemskiej osi.

Julian Tuwim (1894-1953)

Nasz sztandar

Nasz sztandar tkąta żywa moc,
 Co śmierci się nie lęka!
 Przez chmurne dnie, przez głuchą noc
 Tkąta go duchów ręka.
 My jej drgającą snuły nic,
 Z serca, co żarem bije...
 Ten tylko naród godzien żyć,
 Co czuje sam, że żyje!

Nasz sztandar powiał w jasność zórz
 Na drzewcu z tego drzewa,
 Co korzeniami wszereż i wzdłuż
 Wrosło w tej ziemi trzewa.
 I nikt i nic, przez żaden trud,
 Nie zerwie węzła tego,
 Co z ziemią wiąże wierny lud,
 A ziemię z duchem jego!

Nasz sztandar jedno hasło ma
 I jedno zawołanie:
 — W jedności, w pracy żyje, trwa,
 Jest z klęski — zmartwychwstanie.
 My go z czią niesiem w życia chram
 Od ziemi, od macierzy...
 — Ten tylko wejdzie do jutra bram,
 Kto w jutro swoje wierzy!

Maria Konopnicka (1842-1910)

Sztandar Rzeczypospolitej²

Kto twej wierz błogosławi krzyżem haftowanym?
 Kto w twe skrzydła wiatr podaje i obmywa rany?
 Ten — który jest jak cudów cud,
 Żywych prawd wcielenie,
 Ten — który jest jak ognia słup —
 źródło i pragnienie — BÓG

Biel jedwabną, ducha strzeże — serce nieomylnie,
 płomień jasny w głębi piersi jak lampka oliwna.
 On prowadzi z dróg zamglonych,
 waży wszystko ziemskie,
 tarczą chroni porzuconych,
 na ścierniskach klęski — HONOR

Kiedy wszyscy cię opuszczą — nawet przyjaciele,
 i gdy rozpacz cię ogarnie, ścinając nadzieję —
 ona — która depce schizmy,
 jak anioł przez tonie,
 wyprowadzi na łan żyzny,
 cudem swojej dłoni — OJCZYŻNA

1945

Jerzy Faczyński (1917-1994)

Pieśń o sztandarze³

Niech Sztandar nasz polski
 Wysoko się wznosi
 Niech wojskom naszym przewodzi

I chwałę Ojczyzny ku niebu unosi
 I ducha krzepi w Narodzie

Chorągiew i Sztandar
 To symbol jest męstwa
 Chorągiew i Sztandar
 To symbol zwycięstwa

Jak długo w swych rękach dzierżymy sztandary
 Tak długo nie zbraknie nam sił i wiary

My, polscy żołnierze nasz Sztandar kochamy
 Za honor Sztandaru swój żywot oddamy
 Bo polska chorągiew to symbol jest męstwa
 A polskie sztandary to symbol zwycięstwa

K.J.

2 Wiersz z tomu „Antologia poezji i prozy lotniczej”, Polska Fundacja Kulturalna, Londyn 1988.

3 Słowa: Zenon Friedwald, muzyka: Jerzy Jurand. Wykonuje Chór Juranda. Źródło Zakład Zbiorów Dźwiękowych i Audiowizualnych Biblioteki Narodowej.
<http://dzieje.pl/aktualnosci/piesn-o-sztandarze-chor-juranda>

FLAZIKA

CIEKAWOSTKI WEKSYLOLOGICZNE

*Jak państwo wiecie mamy w powiecie sztandar,
Sztandar jest piękny, sztandar jest nowy,
Na jednej stronie orzeł w koronie,
Na drugiej herb powiatowy,
Sztandar wspaniały pełen patosu i wzniosłości,
Pełen uśmiechu i pełen radości,
Cały w czerwieni i trochę w bieli,
Niech nas jednoczy i nigdy nie dzieli.
Tak byśmy chcieli, tak byśmy chcieli...*

Aż chce się krzyknąć autor, autor. A jest nim radny z Gorzowa Wielkopolskiego Roman Koniec, który „stworzył” to чудо z okazji nadania powiatowi gorzowskiemu sztandaru. Zasłynął zaś w sieci przy okazji składania życzeń świątecznych. Więcej na: <http://deser.gazeta.pl/deser/7,111858,21159582,zeby-swietat-akie-byly-jak-piersi-radny-z-gorzowa-wielkopolskiego.html#BoxDesCz&a=48&c=46>

Pan radny ze sztandarem powiatu gorzowskiego.
Zdjęcie: <http://www.powiatgorzowski.pl/media/galeria/view/21>

Jak wygląda norweska flaga ?

Na poniższym zdjęciu skoczkowie narciarscy po dekoracji w trzech zawodach Turnieju Czterech Skoczni w Innsbrucku 5 stycznia br. Z lewej Norweg Robert Johansson, a pośrodku także Norweg Daniel Andre Tande. Piękny sukces Norwegów, ale spójrzmy na ich czapki. Czy Norwegia ma dwie flagi ?

Zdjęcie: <http://www.cdn.ug.edu.pl/wp-content/uploads/2017/01/innsbruck.jpg>

Sztandar Szkoły Podstawowej im. Stanisława Skalskiego w Polichnie

Zdjęcie: <https://sppolichno.edupage.org/about/?subpage=4>

Już w 1916 roku Franciszek Kamocki pisał o dziwołągach heraldycznych. A tutaj mamy przykład dziwołaga heraldyczno-weksylogicznego.

Krzykaro

